OVIDE, *Contre Ibis*. Texte établi et traduit par J. André. Paris, Les 'Belles Lettres', 1963, XLIV + 63 pagini în parte duble.

După ediţia Ellis (Oxford, 1881), oarecare progrese în stabilirea textului poemului *Ibis* s-au realizat prin ediţiile Lenz (Torino, 1937;[2] 1956) şi La Penna (Firenze, 1957). Cu fiecare, numărul manuscriselor luate în consideraţie a sporit considerabil (de la 18, în prima, la 80, în ultima), dar cum aportul real al celor mai multe e neglijabil, examenul lor oricît de stăruitor nu poate duce decît la înlăturarea acestora din preocupările editorilor viitori.

Venită în urma studiilor adîncite ale lui La Penna, ediţia franceză de care mă ocup se întemeiază, ca şi aceea a învăţatului italian, pe cinci manuscrise mai importante *(Turonensis, Galeanus, Philippicus, Parisinus, Vindobonensis)*, toate din sec. XII—XIII, toate coborînd dintr-un arhetip comun. Manuscrisele mai noi sînt reprezentate în special printr-un *Bodleianus* din sec. al XV-lea, care întruneşte particularităţile celorlalte şi din care editorul a păstrat un număr restrîns de lecţiuni interesante.

O relativ lungă introducere şi abundente note explicative facilitează înţelegerea textului, obscur prin împrejurările care l-au prilejuit, ca şi prin belşugul de aluzii mitologice şi istorice care orchestrează blestemele împotriva duşmanului necunoscut. Cu privire la acesta din urmă, Jacques André se depărtează de opinia reprezentată de Rostagni şi Housman, după care victima lui Ovidiu ar fi fost imaginară, toată invectiva reducîndu-se la un joc literar. Părtaş al istoricităţii adversarului anonim şi al sincerităţii sentimentelor de care poetul era însufleţit în momentul cînd îşi grămădea asupră-i imprecaţiile, el nu încearcă totuşi să-l identifice pe Ibis, socotind pe bună dreptate că indiciile în această privinţă sînt insuficiente. Thrasyllus, Hyginus, Lucceius, Cassius Severus, chiar şi Labienus, propuşi pe rînd de cercetătorii mai vechi, sînt îndepărtaţi din lipsă de dovezi peremptorii. « Nous nous bornerons à dire — sună concluzia — qu'Ibis était une ancienne relation d'Ovide, avocat spécialisé dans l'accusation ». Iar în alt loc: « C'est très certainement un ancien ami d'Ovide, avec qui il entretenait certaines relations (v. 40), en souvenir desquelles il eut dû lui prêter assistance dans son malheur (v. 20). Il a de proches parents (v. 56), une sœur (v. 357), mais ne paraît pas marié (v. 529), et, en tout cas, n'a pas encore de fille (v. 359). Enfin, sa langue rageuse fait retentir tout le forum de ses « aboiements » (v. 232) ».

Adoptînd părerea generală, după care poemul ar fi fost scris la începutul exilului lui Ovidiu (poate între anii 10—12), noul editor are prudenţa să nu încerce un răspuns nou la eterna întrebare despre vina poetului. În schimb, cu o lăudabilă sîrguinţă, pune în lumină paralelismele dintre *Ibis* şi celelalte scrieri din exil, întocmind o listă exhaustivă a pasajelor din *Triste* şi din *Pontice* unde Ovidiu se plînge de prieteni necredincioşi sau de duşmani făţişi, printre care trebuie să se fi numărat necunoscutul *(Trist.*, I, 6, 13—16 şi III, 11 se învrednicesc, din acest punct de vedere, de o atenţie specială).

Dintre puţinele exemple istorice citate în poem şi pe care J. André încearcă să le lămurească, aş vrea să mă opresc asupra versurilor 309—310: *Aut pia te caeso dicatur adultera, sicut, / Qua cecidit Leucon uindice, dicta pia est.* În legătură cu ele, scholiile arată că aluzia ar fi la un rege al Bosporului Cimmerian *(Leucon unus ex ponticis regibus Spartacon fratrem suum interfecit qui cum uxore sua solebat adulterari. Postea idem Leucon interfectus est ab uxore sua)*, ceea ce dă prilej editorului francez să încerce identificarea lui: « On connaît un Leucon, roi du Bosphore, qui après un règne de 40 ans, de 393 à 353, mourut vieux et laissant le pouvoir à son fils (Diod., XIV, 93; XVI, 31), et qui ne semble pas convenir. Un autre Leucon est attesté au milieu du III-e siècle par des inscriptions (Latyschev, II, 15) ». Cum e uşor de văzut, nota e departe de a fi clară. Ceea ce trebuia arătat, în primul rînd, e că Leucon I (mort cu multă probabilitate în 347, nu în 353) n-a lăsat un fiu, ci *trei* — Spartocos,

https://biblioteca-digitala.ro

Pairisades, Apollonios —, asociaţi de el la domnie încă din timpul vieţii şi ale căror nume, oricum, nu se potrivesc cu datele anecdotei păstrate de Ovidiu. Dimpotrivă, Leucon al II-lea, fiu al lui Pairisades al II-lea (284 — ca. 245) pare să fi urmat la tron fratelui său mai mare, Spartocos al V-lea, asasinat în împrejurările arătate de scholiast şi repetate de Ovidiu. De el e deci vorba în *Ibis*, aşa cum, de altfel, înţelesese foarte bine Latîşev în introducerea la vol. II din IPE, acolo unde pentru întîia oară încerca să reconstituie arborele genealogic al Spartokizilor, din sec. al V-lea pînă la detronarea lor de Mithridate Eupator: « Haec ad Leuconem I referri nullo modo possunt, quippe qui fratrem Spartocum nomine non habuerit et Satyro patri, non fratri successerit in regno, quod senex moriens filiis suis tradiderit. Contra si statuerimus Spartocum V Paerisadis II fuisse filium, omnia optime conuenient. Spartocum V non diu regnasse uel inde fit consentaneum, quod unus superest titulus nomen eius referens. Leuconem regem fuisse hac aetate etiam nummi docent βασιλέως Λεύκωνος nomine insignes, de quibus infra agemus » (p. XXVII—XXVIII; în acelaşi sens, vezi acum şi H. Seyrig, în Rev. Numismatique, V, 1963, p. 8—10).

D. M. Pippidi

PLINE L'ANCIEN, *Histoire Naturelle*. Livre XXX. Texte établi, traduit et commenté par Alfred Ernout. Paris, Les Belles Lettres, 1963, 108 p.

Editarea în colecţia « Guillaume Budé » a *Istoriei Naturale* se desfăşoară, sub conducerea neobosită a lui A. Ernout, într-un ritm remarcabil, dacă ţinem seama de vastitatea şi de dificultăţile atît de variate ale operei. În fruntea unei echipe de savanţi care s-au afirmat, în majoritate, după cel de al doilea război mondial, A. Ernout şi-a asumat personal răspunderea pentru editarea unora dintre cărţi [1], printre care şi cea pe care o prezentăm aici, consacrată magiei.

Stabilirea textului nu este, fără îndoială, cea mai puţin complicată sarcină care stă în faţa filologului: redactată, desigur, în grabă, cu inerentele consecinţe sintactice ale unui asemenea mod de lucru, conţinînd un număr imens de termeni neobişnuiţi sau străini, *Istoria Naturală* a ajuns, prin forţa lucrurilor, pînă la noi cu destule alterări, prilej pentru exercitarea ingeniozităţii critice a editorilor, dar conţinînd şi primejdia, pentru aceştia, de a ceda ispitei şi de a oferi un text excesiv conjectural. Analiza, chiar şi superficială, a textului stabilit de A. Ernout, arată rigoarea metodei filologului francez: conjecturile personale sînt reduse la minimum: (36) *femininas* pentru *feminas* al mss. şi *femineas* al lui Mayhoff; soluţia editorului are în favoarea ei nu numai argumentul lingvistic (*femineus* aparţine mai degrabă vocabularului poetic), ci şi cel paleografic (ne aflăm în faţa unei banale haplografii); (49) *si quis* faţă de ininteligibilul *est qui* al mss. şi *si qui* al lui Jan; formula propusă de editor apare şi mai jos, 64, unde are consensul mss.; (73) adăugarea unui *uel* între două adjective; (89) *quasi nassas* faţă de *quassas* al mss., *casas* al vulgatei şi *ceu nassas* al lui Mayhoff (editorul a avut în vedere un text paralel, IX, 132); (102) *quem* introdus într-un text incomplet, faţă de *cum* al lui Mayhoff; dacă din punct de vedere sintactic ambele soluţii sînt posibile, în favoarea conjecturii lui A. Ernout pledează cuvîntul precedent, *stelionem*, a cărui terminaţie putea favoriza omiterea mai degrabă a unui *quem* decît a unui *cum*; (136) excluderea unui cuvînt

[1] În afară de prefaţa din fruntea primului volum, cărţile 8, 11 (în colaborare), 12, 13, 26 (în colaborare), 27.

https://biblioteca-digitala.ro